

FAHRETTİN ALTAY

Hasan İNSEL

Fahrettin Altay, 12 Ocak 1880'de İškodra'da doğmuştur. Babası Piyade Albayı İzmirli İsmail Bey, annesi Hayriye Hanım'dır. Kendi doğumundan kısa zaman sonra kardeşi Ali Fikri dünyaya gelmiştir. 6 yaşına geldiğinde okula başlayan Fahrettin Altay, annesinin vermek istediği dinî eğitim hakkında şöyle bahseder: *“Annem çok sofı olduğu için Kuran ayetlerini ezberlemek, oruç tutmak ve namaz kılmak gibi dini vecibelerim de okulla başlamış oldu.”*

İsmail Bey'in Mardin'e tayin edilmesinin ardından ilkokul eğitimini burada tamamlayan Fahrettin Altay, ortaokul eğitimine babasının bir diğer tayin yeri olan Diyarbakır'da başlamıştır. Babası Albay İsmail Bey'in, Erzincan 4'üncü Orduya alınması üzerine eğitim hayatına Erzincan'da devam eden ederek önce Erzincan Askerî Rüştîyesinde okumuş, ardından Erzurum Askerî Lisesinde üç yıl eğitim almıştır. Askerî Liseden mezun olduktan sonra 1897 yılında İstanbul Harp Okuluna başlamış ve aldığı eğitimden *“Yatılı olan bu okulda 3 yıl okuduktan sonra İstanbul Harbiyesi'ne geçmiş, buradaki 3 yıllık tahsilim sonucunda da 421 öğrenci arasında birincilikle piyade teğmeni olmuş ve kurmay sınıfına ayrılmıştım. Sicil kaydım 1315 – I'dir.”* şeklinde bahsetmiştir. 1902 yılında Harp Akademisinden yüzbaşı rütbesiyle mezun olan Fahrettin Al-

tay, Hafız Hakkı ve Enver Paşa ile sınıf arkadaşıdır.

İlk görev yeri olan Erzincan 4'üncü Ordu 1'inci Şubeye Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile atanmıştır. Fahrettin Altay, 9 Mart 1904'te kurmay kıdemli yüzbaşı, 24 Aralık 1904'te kolağası olmuştur. 1906 yılında Diyarbakır'da tümen kurmay subaylığı yapmış, 1906 yılında İran ile olan sınır anlaşmazlığını çözmek için kurulan İran Hudut Komisyonuna kurmay subay olarak atanmıştır. 4 Nisan 1909'da kurmay binbaşılığa terfi ederek 76'ncı Alay 2'nci Tabur Komutanlığına atanan Fahrettin Altay, aşiret alaylarının sayılarının azaltılmasını görevini üstlenmiştir. Musul'da görevini yerine getirdiği sırada padişah tarafından yargılanması üzerine gelen buyruk ile Musul'dan ayrılarak Bitlis'e geçmiştir. Bitlis'te ailesi ile beraber iki yıl sürgün hayatı yaşadıkten sonra meşrutiyetin ilanı ile suçsuz bulunmuştur.

1911 yılında Genelkurmay Seferberlik Şubesinde görev yapan Altay, 1912 yılında Büyükçekmece'de Donanma Komutanlığı emrindeyken eski Van Valisi Tahir Paşa'nın kızı Münime Hanım ile evlenmiştir.

Fahrettin Altay, Balkan Savaşları yıllarında Ahmet İzzet Paşa'nın karargâhında kurmay binbaşı olarak görev yaparken aşiret süvari alaylarını iyi bildiğini belirtirken Aşiret Tugayı Komutanlığı görevine talip olmuş ve talebi uygun görülmüştür. Balkan yenilgisinin ardından bu durumdan sorumlu görülen komutanların

yargılanacağı Harp Divanı'nda üyelik yapmış, ardından subaylar arasındaki kıdem farkını hesaplayıp düzeltmek ile görevlendirilmiştir.

1913 ile 1914 yılları arasında sık sık görev değişikliği yapan Fahrettin Altay sırasıyla; 4'üncü Kolorduya, Genelkurmay 3'üncü Şubesine, Genelkurmay 1'inci Şubesine, Anadolu Demiryolları Komiserliğine, Harbiye Nezareti emrine, 1'inci Tümen Komutanlığına ve 20 Ekim 1914'te yarbaylığa terfi ederek, 3'üncü Kolordu Kurmay Başkanlığına atanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı için seferberlik ilan edildiğinde yarbay rütbesiyle Esat Paşa'nın (Bülkat) emrinde olan 3'üncü Kolordu ile Tekirdağ'da bulunurken Çanakkale Cephesi'nin açılmasıyla Gelibolu'ya geçilmiştir. Fahrettin Altay ile Mustafa Kemal'in (Atatürk) karşılaşması ise Çanakkale Cephesi'nde gerçekleşmiştir. Muharebeler devam ederken Mustafa Kemal komutasında olan 19'uncu Tümene doğru, emir subayı Fahri ile yola çıkan Fahrettin Altay ardından yaşananları ve Mustafa Kemal'in karargâhının bulunduğu yere Kemalyeri adının nasıl verildiğini şu şekilde aktarmaktadır:

“...19'uncu Tümen'e doğru hareket ettim ve yolda makinalı tüfek ateşine tutulduk. Anlaşıyor ki düşmana fazla sokulmuştuk. Canımızı zor kurtardık ve sırtın gerisine güçlkle çekilebildik.

Her taraf sık fundalık, kesik dereciklerle dolu. Karışık arazi de yolu bulmaya çalışırken bir

ere rastladık, bize yolu gösterdi tümen karargâhını böylece bulabildik.

Mustafa Kemal ile kurmay başkanı Binbaşı İzzettin (Çalışlar) bir sel yarıntısında ayaklı bir dürbünle düşman düşman hatlarını gözetliyorlardı. Beni görünce sevindiler, kucaklaşıp öpüştük, gazalarını tebrik edip ihtiyaçlarını sordum. Artık ayrılıyorduk.

-Karargâhınız hep burada mı kalacaktır? Burasının ismi nedir?

Mustafa Kemal biraz düşündü: -Evet burada kalacağız. Ama, sel yarıntılarının ismini olur? (Bunları söylerken gülümsüyordu.)

-Olur... Olur... Meselâ Kemal-yeri olur. Dedim.

Hoşlandı. Karargâha dönüşte kolordu komutanının muvaffakiyeti alınarak bu isim konuldu. Böyle bir isim Mustafa Kemal'in şöhretini yükseltmek için bir hayli yararlı olmuştu."

Çanakkale Cephesi'ndeki en kanlı muharebelerin başının çeken 19 Mayıs Taarruzu sonrası ateşkes girişimleri başlamış, Türk tarafından ateşkes görüşmelerini yürütmek ve protokolü imzalamak için Kuzey Grubu'nun Kurmay Başkanı Fahrettin Altay görevlendirilmiştir. Fahrettin Altay, ateşkesin başlangıç sürecini şu sözlerle anlatmıştır:

"(19 Mayıs taarruzu üzerinden) iki gün geçmişti ki İngiliz siperlerinden beyaz bir bayrak

yükselmiş ve bu işaret üzerine kendilerinden ne istedikleri sorulmuştu. Tarafların ateş hattı arasında kalan yaralıların çok inlediklerini, bunların kaldırılması için geçici bir "ateşkesi" kabul edip etmeyeceğimizin konuşulması bakımından birisini göndermemizi istiyorlardı."

Anafartalar Grup Komutanı Ahmet Fevzi Bey, Liman von Sanders'in saldırı emrini, askerlerin yorgun olduğunu belirtip yerine getirmeyince görevden alınmış ve bunun üzerine 8 Ağustos 1915 tarihinde Fahrettin Altay; "Derhal Esat Paşa'yı görerek durumun şiddetle kötüye gitmekte olduğunu ve Conkbayırı bölgesine kudretli bir komutanın tayini lazım geleceği, onun için de Mustafa Kemal Bey'in Kolordu Komutanı olarak bu bölgeye verilmesini söyledim." sözleriyle vaziyetin tehlikeli hâle geldiğinden bahsetmiştir.

Esat Paşa bu teklifin ordu komutanına iletilmesini söylemiş ve bunun üzerine Fahrettin Altay, 5'inci Ordu Kurmay Başkanı Kazım İnanç ile görüşmüştür. Kazım İnanç ise Altay ile yapmış olduğu görüşme sonrasında Albay Mustafa Kemal Bey'i arayarak durumu izah etmiş ve Mustafa Kemal Bey de alınması gereken ilk tedbirin bütün cephe ve komutayı bir elde toplamak olduğunu belirtmiştir. Yarbay Kazım (İnanç) Bey, Albay Mustafa Kemal'e "Çare kalmadı mı?" sorusunu yöneltince "Bütün mevcut kuvvetlerin taht-ı kumandama verilmesinden başka çare kalmamıştır." cevabını almıştır. Bunun üzerine Yarbay Kazım Bey, bu kez de "Çok gelmez mi?"

diye sormuş ve Mustafa Kemal Bey "Az gelir!" şeklinde cevap vermiştir. Bütün konuşmayı dinleyen Fahrettin Altay ise Esat Paşa'ya karşı gülerek "Kolordu Komutanlığını çok gördüler, şimdi ordu kumandanı yapmaya mecbur olacaklar..." demiştir.

Çanakkale Cephesi'ndeki başarılarından dolayı Kılıçlı Altın Liyakat ve Gümüş İmtiyaz savaş madalyaları alan Fahrettin Altay, üç sene kıdem zammı ile de ödüllendirilmiştir. Fahrettin Altay'a Çanakkale Cephesi'nden kalan önemli bir hatıra ise cephenin tek ateşkes gününde İngiliz siperlerinden kaçıp askerlerin Altay'ın yanına getirdiği av köpeği olmuştur. Grey adını verdiği av köpeği kendi ifadesine göre İzmir'in kurtuluşuna kadar yanında yer almıştır. 28 Eylül 1915'te Harbiye Nezareti Müsteşar Yardımcılığı görevine atanmasıyla Çanakkale Cephesi'ndeki günleri son bulmuştur.

14 Aralık 1915'te albaylığa yükselen Fahrettin Altay'a 2 Ocak 1916'da 5'inci Ordu emrine atanmıştır. 25 Şubat 1917 yılında 6'ncı Tümen Komutanı olan Fahrettin Altay, aynı yıl 22 Nisan'da Vehip Paşa ile birlikte Almanya'ya gitmiş, 3 Haziran'da ise 26'ncı Tümen Komutanlığına atanmıştır. Albay rütbesi ile Suriye-Filistin Cephesi'nde yer almıştır. 1918 yılında kısa süre 15'inci Kolordu Komutan Vekilliği yapmasının ardından Fahrettin Altay tekrar 26'ncı Tümen Komutanlığına atanmıştır. 7 Mayıs 1918'te ise 12'nci Kolordu Komutanlığına atanmış, Suriye Cephesi'n-

de Mareşal Liman von Sanders komutasındaki Yıldırım Orduları Grubuna bağlı olarak Adana'da yer alan 12'nci Kolordu Komutanlığı görevini üstlenmiştir. 12 Nisan 1919'da 3'üncü Kolordu Komutanı olmasının ardından kısa süre sonra tekrar 12'nci Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Cephesi Komutanlığına bağlı olarak Gediz Taarruzu ve İkinci İnönü Muharebesi sırasında 12'nci Kolordu Komutanlığı yapmıştır. Aslıhanlar ve Dumlu-pınar Muharebeleri sırasında ise Güney Cephesi Komutanlığına bağlı olarak yine 12'nci Kolordu Komutanlığında yer almış, bu görevi esnasında Delibaş İsyanı'nın bastırılmasında da yer almıştır. Albay Fahrettin Bey komutasında 13 Temmuz 1921'de 15'inci Tümen ve 14'üncü Süvari Tümenlerinden 5'inci Grup kurulmuştur. Kurulan 5'inci Grup ile Sakarya Meydan Muharebesine katılan Altay, göstermiş olduğu yararlı hizmetlerinden dolayı 12 Eylül 1921'de Mirlivalığa terfi etmiştir. 5'inci Süvari Kolordu Komutanı olarak Büyük Taarruz'da yer alan Fahrettin Altay, Yunan ordusunu kovalayarak İzmir'e gelen ilk süvari birliklerini komuta etmiştir. Ali İhsan Sabis'in 1'inci Ordu Komutanlığından alınmasından sonra bir süre 1'inci Ordu Komutan Vekili olmuştur. 15 Mart 1922 yılında Konya'daki 5'inci Kolordu Komutanlığına tayin olmuş, aynı yıl korgeneralliğe terfi etmiştir. 31 Ekim 1924'te 2'nci Ordu Müfettişi (komutanı), 30 Ağustos 1926'da orgeneral, ardından 22 Kasım 1933'te de 1'inci Ordu Komutanı olmuştur. 17 Aralık

1943'te Yüksek Askerî Şûra üyeliğine atanmıştır. 48 yıl boyunca yapmış olduğu fiili askerlik görevinden 14 Temmuz 1945 tarihinde de yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Askerlik hayatı boyunca Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de görev alan Fahrettin Altay, Alman İkinci Dereceden Krom Nişanı, Bronz ve Demir Salıp Nişanı, Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası, Avusturya Liyâkat-ı Askeriye Nişanı, Muharebe Altın Liyâkat Madalyası, Afganistan Nişanı, TBMM tarafından da Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ve takdirname ile ödüllendirilmiştir.

Askerlik hayatıyla beraber siyasette yer alan Altay, 1920-1923 yılları arasında Mersin, 1923-1927 yılları arasında da İzmir Milletvekilliği yapmıştır. 30 Ekim 1924'te milletvekilliğinden istifa etmiş, Atatürk'ün isteği üzerine siyaset yerine ordu komutanlığı görevinde kalmıştır. Askerlikten emekli olmasının ardından yeniden siyasete dönmüş ve 1946-1950 yılları arasında Burdur Milletvekilliği yapmıştır. 1950'de milletvekilliği süresinin son bulmasıyla aktif siyaseti bırakmıştır.

1974 yılında 94 yaşındayken 26 Ekim günü İstanbul Emirgan'daki evinde hayata gözlerini yuman Fahrettin Altay'ın cenazesi Şişli Camii'nde kılınan namazın ardından askerî merasim ile Aşiyan'da yer alan aile mezarlığına defnedilmiştir. 25 Ekim 1988'de Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir. 94 yıllık yaşamı boyunca hem askerlik hem de siyasetçilik yapan Fahrettin Altay,

birçok eser meydana getirmiştir. Bu eserler şunlardır:

-Görüp Geçirdiklerim On Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası

-İstiklâl Harbimizde Süvari Kolordusu

-I. Dünya Harbi'nde Cereyan Eden 3. Gazze Muharebesine Dair Verilen Konferans

-III. Gazze ve Kudüs Savaşları Hatıraları

-İmparatorluktan Cumhuriyete: Fahrettin Altay Paşa Anlatıyor: İmparatorluk, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet "1902-1938 Üç Devrin Galerisi"

-Atatürk, Din ve Laiklik, "Dindar Atatürk"

-İslâm Dini

-Türkiye İstiklâl Muharebatında Süvari Kolordusunun Harekâtı

Kaynakça

- Altay, Fahrettin. *Görüp Geçirdiklerim On Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası*. İstanbul: İnsel Yayınları, 1970.
- Atabay, Mithat. *Çanakkale Cephesinden Türkiye Büyük Millet Meclisine*. İstanbul: Pradigma Yayınları, 2017.
- Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Okuklu, Mustafa. *"Fahrettin Altay"* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2009.
- Pehlivanlı, Hamit. *"Fahrettin Altay"*. Atatürk Ansiklopedisi.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fahrettin-altay/>, (Erişim Tarihi:19.06.2024)

- Toker, Hülya. *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri*. 2.Baskı, Ankara: Askerî Tarih ve Stratejik (ATASE) Etüt Daire Başkanlığı Yayını, 2017.
- Toker, Hülya ve Nurcan Aslan. (2009) *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*. C.III, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı. *Devlet Büyüklerimiz, Fahrettin Altay*. <https://www.msb.gov.tr/DevletBuyuklerimizDetay/fahrettin-altay>, (Erişim Tarihi:19.06.2024)

Atıf

İnsel, Hasan. “*Fahrettin Altay*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2024.

Hasan İnsel, “*Fahrettin Altay*”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2024.